

Dreptul la cultură – element indispensabil al procesului de negocieri

Iulie 2021

Ivan Țurcan

Practica juridică internațională și națională

Pornind de la Declarația Universală a Drepturilor Omului¹ proclamată de Adunarea generală a Națiunilor Unite la 10 decembrie 1948, prin elementul culturii înțelegem următoarele:

Art. 22

„Orice persoană, în calitate sa de membru al societății, are dreptul la securitatea socială; ea este îndreptățită ca prin efortul național și colaborarea internațională, ținându-se seama de organizarea și resursele fiecărei țări, să obțină realizarea drepturilor economice, sociale și culturale indispensabile pentru demnitatea sa și libera dezvoltare a personalității sale.”

Art.27

„1. Orice persoană are dreptul de a lua parte în mod liber la viața culturală a colectivității, de a se bucura de arte și de a participa la progresul științific și la binefacerile lui.

2. Fiecare om are dreptul la ocrotirea intereselor morale și materiale care decurg din orice lucrare științifică, literară sau artistică al cărei autor este.”

Continuând cu definiția Organizației Națiunilor Unite pentru Educație, Știință și Cultură (UNESCO) din 2001 a ceea ce înseamnă cultură²:

„UNESCO definește cultura ca setul de trăsături spirituale, materiale, intelectuale și emoționale distincte ale societății sau ale unui grup social, care cuprinde nu numai arta și literatura, ci și stilurile de viață, modurile de a trăi împreună, sistemele de valori, tradițiile și credințele”

În același timp, considerând că Convenția europeană a Drepturilor Omului, proclamată la 4 noiembrie 1950, recurge din Declarația Universală, unde deși nici Convenția europeană a Drepturilor Omului³, nici Curtea Europeană a Drepturilor Omului (CEDO) nu recunosc în mod explicit „dreptul la cultură” sau dreptul de a lua parte la viața culturală, spre deosebire de alte tratate internaționale, totuși, jurisprudența Curții prezintă exemple interesante privind modul în care anumite drepturi care intră în domeniul de aplicare al „drepturilor culturale” în sens larg pot fi protejate prin drepturile civile esențiale, așa cum sunt dreptul la respectarea vieții private și de

¹ https://www.ohchr.org/EN/UDHR/Documents/UDHR_Translations/rom.pdf, versiunea română a Declarației de pe website-ul Înalțului Comisar al ONU pentru drepturile omului

² <https://unstats.un.org/unsd/statcom/doc10/BG-FCS-E.pdf>, pagina 9, compartimentul „Defining culture”

³ https://www.echr.coe.int/documents/convention_rom.pdf

familie (art.8 din Convenție), dreptul la libertatea de exprimare (art.10) și dreptul la instruire (art.2 din Protocolul nr.1)⁴.

Cu toate acestea, CEDO are abordări în legătură cu drepturile culturale pe domenii precum: dreptul la exprimarea artistică, accesul la cultură, dreptul la identitate culturală, drepturi lingvistice, dreptul la instruire, dreptul la protecția patrimoniului cultural și natural, dreptul de a căuta adevărul istoric, dreptul la libertatea academică.

Înțelegând cultura conform sensului Dicționarului explicativ al limbii române⁵ ca fiind „totalitatea valorilor materiale și spirituale create de omenire și a instituțiilor necesare pentru comunicarea acestor valori”.

Trecând la plan național, pornind de la Constituția Republicii Moldova, art.4 „Drepturile și libertățile omului”, care stipulează următoarele:

(1) Dispozițiile constituționale privind drepturile și libertățile omului se interpretează și se aplică în concordanță cu Declarația Universală a Drepturilor Omului, cu pactele și cu celelalte tratate la care Republica Moldova este parte.

(2) Dacă există neconcordanțe între pactele și tratatele privitoare la drepturile fundamentale ale omului la care Republica Moldova este parte și legile ei interne, prioritate au reglementările internaționale.

Constatăm că drepturile, libertățile și obligațiile sunt în strictă conformitate cu Declarația Universală și Convenția europeană, art.10 din Constituție, prin care „statul recunoaște și garantează dreptul tuturor cetățenilor la păstrarea, la dezvoltarea și la exprimarea identității lor etnice, culturale, lingvistice și religioase” este un element în plus de confirmare.

Astfel, în ceea ce privește legislația Republicii Moldova întru a păstra întreaga complexitate a ceea ce înseamnă cultură, conform site-ului Ministerului Educației, Culturii și Cercetării, distingem o gamă largă de direcții de activitate: patrimoniu cultural, patrimoniu imobil, arte și industrii creative, relații interetnice, monumente de for public, proiecte culturale și editoriale, etc⁶.

În ceea ce privește regiunea transnistreană, conform Legii nr.173/2005 „cu privire la prevederile de bază ale statutului juridic special al localităților din stînga Nistrului (Transnistria)”,

art.7 „Transnistria, în persoana puterilor ei legislativă și executivă și a organelor administrației locale, respectă pe teritoriul său Constituția, alte legi și acte normative ale Republicii Moldova, îndeplinește programele naționale de dezvoltare social-economică și culturală”⁷.

⁴ https://www.echr.coe.int/Documents/Research_report_cultural_rights_ROM.pdf, Raport cu privire la Drepturile culturale în jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului, pag. 3

⁵ ediția a II-a revăzută și adăugită, Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan - Alexandru Rosetti”, Editura Univers Enciclopedic, 2009

⁶ <https://mecc.gov.md/ro/content/cultura-1>

⁷ https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=16014&lang=ro

Reieșind din faptul că acest statut de bază până în prezent nu este unul pus în aplicare, conform Hotărârii Guvernului nr.132/2011 „cu privire la instituirea Comisiei guvernamentale pentru reintegrarea țării”, art.2, pct.b, Comisia are următoarele atribuții:

„examinează propunerile elaborate de autoritățile publice în vederea creării condițiilor de reintegrare a regiunii transnistrene în spațiul economic, informațional, politic, social și cultural al Republicii Moldova și recomandă întreprinderea acțiunilor ce se impun;”⁸.

Pentru promovarea măsurilor de consolidare a încrederii între populația de pe ambele maluri ale Nistrului și la realizarea obiectivului guvernamental de reintegrare a țării, conform Hotărârii Guvernului nr.131/2014 „pentru aprobarea Regulamentului cu privire la modul de selectare și evidență a proiectelor în cadrul Programului activităților de reintegrare a țării”, anexa nr.1, art. 21, pct. c., sunt eligibile propunerile de proiecte care reflectă activități ce contribuie la „renovarea și modernizarea instituțiilor sociale-cheie (educaționale, de asistență socială, medicale, sportive, cultural-artistice)”⁹.

Suplimentar este de menționat și elementul că în conformitate cu anexa nr.1, art.4, beneficiari a Programul activităților de reintegrare a țării pentru a primi alocații bugetare la finanțarea integrală sau parțială a proiectelor sau acțiunilor sunt doar autoritățile publice locale și centrale.

Documente din procesul de negocieri

Înainte de a recurge la documentele semnate în procesul de negocieri pe domeniul cultural și efectelor sale, se impune concretizarea unor momente cu caracter juridic.

La aspectul în ceea ce privește actele semnate în cadrul procesului de negocieri pentru reglementarea transnistreană, acestea nu constituie acte normative și nici tratate internaționale și nu pot fi contestate în modul prevăzut de lege pentru atare acte, dat fiind faptul că acestea nu au forță juridică propriu-zisă.

În același timp, actele semnate în cadrul procesului de negocieri pot avea un caracter aplicativ și pot atrage modificarea unor acte normative existente sau elaborarea unor acte normative noi. Documentele în cauză vin să reglementeze unele relații sectoriale și per ansamblu vizează variate domenii, până la elaborarea și adoptarea statutului juridic special al localităților din regiunea transnistreană.

Actele semnate în cadrul procesului de negocieri pentru reglementarea transnistreană reprezintă acte cu caracter politic, întru implementarea politicii Guvernului Republicii Moldova în domeniul reintegrării țării și nu pot contribui sub nici o formă la „recunoașterea internațională” a regiunii transnistrene.

⁸ https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=118462&lang=ro

⁹ https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=11516&lang=ro

Astfel, făcând o retrospectivă asupra procesului de negocieri pe aspectul referitor la cultură, putem evidenția acele puține acte semnate pe domeniu¹⁰:

1. 1994.04.28: **Declarația Președintelui RM și a liderului de la Tiraspol**, contrasemnată de reprezentanții OSCE și ai FR, 18 aliniate, prin care s-a convenit de a iniția imediat și necondiționat negocierile pe un spectru larg de probleme, a elimina barierele și a dezvolta sectoarele economico-antreprenorial și **social-cultural**, a determina statutul juridic al Transnistriei cu delegarea și delimitarea competențelor, a stabili perioada de tranziție pentru realizarea etapizată a înțelegerilor pe fiecare direcție concretă de activitate, a elabora sistemul de garanții reciproce întru îndeplinirea angajamentelor agreeate în negocieri.
2. 1996.06.17: **Memorandum cu privire la bazele normalizării relațiilor dintre Republica Moldova și Transnistria**, semnat de Președintele RM, liderul de la Tiraspol, reprezentanții statelor-garant (FR și Ucraina) și OSCE, 10 puncte, a reconfirmat că regiunea transnistreană este încadrată în frontierele internațional-recunoscute ale RM, iar părțile vor continua să stabilească relații în structura statului comun cu delimitarea și delegarea competențelor în documentul referitor la statutul regiunii, conform celor agreeate de părți exponenții Tiraspolului pot menține contacte internaționale în sfera economică, tehnico-științifică și **culturală**, precum și pot participa în exercitarea politicii externe a RM pe aspecte ce țin de interesele regionale, părțile salută declarațiile FR și ale Ucrainei de a deveni state-garant întru respectarea angajamentelor din acest memorandum.
3. 1999.07.13: **Programul complex de interacțiune în domeniul culturii**, semnat la nivel de conducători ai structurilor de profil și aprobat de conducătorii structurilor executive, 11 puncte, precizează direcțiile de restabilire și de dezvoltare a contactelor (realizarea evenimentelor comune, aprofundarea interacțiunii între instituțiile de învățământ de profil, perfecționarea metodelor de protecție a proprietății intelectuale și a drepturilor de autor), regiunea are dreptul să stabilească și să mențină contacte internaționale **în sfera culturii**, organizarea comună a expozițiilor, concertelor, festivalurilor, programelor de perfecționare profesională, stabilirea cotei anuale de 3% cu finanțare bugetară pentru absolvenții din regiune ce își vor continua studiile în instituțiile de învățământ de profil din RM.
4. 2012.04.18: **Agenda oficială a procesului de negocieri, aprobată în formatul „5+2”** la runda de la Viena, 17-18 aprilie 2012, prevede că temele se vor distribui pe diferite coșuri, fiind luate în considerație documentele anterior semnate de părți, continuând lucrul în grupurile de lucru existente și viitoare, iar garanțiile realizării angajamentelor asumate vor fi parte a negocierilor în fiecare coș. Astfel, coșurile, în ordine aleatorie includ următoarele subiecte: social-economice (libera circulație, proceduri vamale, telecomunicații, finanțe, bănci și fiscalitate, proprietate, transport și infrastructură, **cultură** și educație, agricultură și ecologie, ocrotirea sănătății și alte măsuri de consolidare a încrederii), aspecte generale de drept, umanitare și drepturile omului

¹⁰ https://gov.md/sites/default/files/2020_alin_gvidiani_-_documente_si_acte_normative_referitoare_la_procesul_de_reglementare_transnistreana.pdf, Alin Gvidiani, Documente și acte normative referitoare la procesul de reglementare transnistreană, Sibiu, 2020, pag. 11, 17, 24, 42

(respectarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, dialog social, societate civilă și contacte interumane, libertatea presei și media, probleme juridice generale și legate de implementarea înțelegerilor anterioare, alte măsuri de fortificare a încrederii), reglementarea atotcuprinzătoare, inclusiv aspecte instituționale, politice și de securitate.

Totodată, în conformitate cu Acordul cu privire la bazele organizării interacțiunii social-economice, din 10 noiembrie 1997, se crează Comisia unificată pe probleme social-economice, compusă din specialiști ai Chișinăului și Tiraspolului. Pentru realizarea scopurilor propuse de comisia, au fost create 20 de grupuri de lucru, printre care și grupul de lucru pentru asigurarea dezvoltării culturii.

În prezent, grup de lucru pentru aspecte referitoare la dreptul la cultură nu se mai regăsește în procesul de negocieri¹¹, iar aspectul cultural nu este abordat nici în cadrul grupului de lucru pentru educație (coordonatorul grupului de lucru pentru educație fiind Secretarul de stat din cadrul Ministerului Educației Culturii și Cercetării), nici pentru drepturile omului.

Concluzii

Considerând imperativ respectarea la nivel național a prevederilor Declarației Universale a Drepturilor Omului și a Convenției europene a Drepturilor Omului, de altfel aspect reflectat prin Constituție, în special inclusiv și la aspectul în ceea ce privește recunoașterea și garantarea dreptului tuturor cetățenilor la păstrarea, la dezvoltarea și la exprimarea identității lor etnice, culturale, lingvistice și religioase.

Totodată, înțelegând faptul că:

- nici Convenția, nici Curtea nu reflectă explicit „*dreptul la cultură*”, dar totuși prevede respectarea vieții private și de familie, dreptul la libertatea de exprimare și dreptul la instruire, fapt ce intră în domeniul de aplicare al „*drepturilor culturale*”;
- măsurile autorităților de la Chișinău pentru respectarea obligațiilor față de populația din regiunea transnistreană a Republicii Moldova, sunt unele limitate, fapt recunoscut de aceeași Curte, iar acțiunile Parlamentului și Guvernului, prin crearea Comisiei pentru reintegrare și Programului activităților de reintegrare a țării reprezintă măsuri temporare în vederea creării condițiilor de reintegrare a regiunii transnistrene în spațiul economic, informațional, politic, social și cultural al Republicii Moldova;
- actele semnate în cadrul procesului de negocieri pentru reglementarea transnistreană, nu constituie acte normative și nici tratate internaționale, ci reflecția unor inițiative politice menite să implementeze politicile Guvernului Republicii Moldova în domeniul reintegrării țării până la elaborarea și adoptarea statutului juridic special al localităților din regiunea transnistreană;
- în regiunea transnistreană se încalcă constant și abuziv dreptul la viața privată și de familie, dreptul la libera exprimare, dreptul la instruire în limba maternă, precum și alte drepturi,

¹¹ <https://gov.md/ro/content/lista-coordonatorilor-grupurilor-de-lucru-din-partea-chisinaului>

prin consecință și a „*drepturilor culturale*”, conform Convenției europene a Drepturilor Omului.

Se impune:

- activizarea eforturilor Guvernului Republicii Moldova întru evaluarea situației actuale în respectarea „*drepturilor culturale*”, întreprinderea tuturor acțiunilor ce se impun întru îmbunătățirea situației pe domeniul în cauză pentru a crea spațiu unic cultural;
- sensibilizarea partenerilor străini, întru conștientizarea importanței majore a „*drepturilor culturale*” în Republica Moldova și importanța acționării lor în conformitate cu aceasta întru susținerea eforturilor guvernamentale de creare a spațiului unic cultural.